

Pravidla českého pravopisu Lingea

Ing. Miroslav HEROLD, CSc.

Jedním z recenzních exemplářů, které jsem přinesl jako výdobytek výstavy Svět knihy 2009, je i kniha + CD Pravidla českého pravopisu od nakladatelství Lingea. Obecně lze konstatovat, že zatímco pro knihkupce nabízející paperbacky co možno nejčervenějších knihoven byl tento veletrh rájem, pro profesionálního překladatele byl bohapustým zklamáním a jen potvrzením několik let se ustavující pravdy = co je potřeba pro profesionály, to si nutno nalézt na webu, knihkupectví + výstavy honící si tričko s vidinou rychlého zisku jsou naprosto na nic.

Má to svoji logiku: profesionálů, potřebujících spolehlivé zdroje informací je konečný počet, lhostejno, zda jsou to profesionální konstruktéři letadel nebo profesionální překladatelé obdobného tématu. Na těch se prostě rychle zbohatnout nedá ani náhodou. Tak se zcela logicky veletrh utápí v přehnaně barevných publikacích, klíčových vydáních beletrie stříhu Pilcherová a někdy naprostém hnoji. Kde jsou ty časy, kdy na tomto veletrhu měl svůj vlastní stánek Oxford University Press či <http://www.cambridge.org/uk/> Cambridge University Press.

Vraťme se však k těm několika málo nakladatelstvím, které v záplavě bezbřehého konzumerismu nabízejí něco pro naši profesi. Jedním ze stabilních dodavatelů je Lingea, s jejímiž produkty se známe jak z Jeronýma, tak i ostatních akcí. Dnes se podíváme na první exemplář = Pravidla českého pravopisu (dále jen PČP). Produkt je uváděn na trh jako bundle knihy + CD pro elektronické použití.

Tištěná publikace

Celkový rozsah 895 stran, po úvodních 16 stranách je 134 stran zasvěceno pravidlům pravopisu; za nimi následuje těžiště celého produktu = 700 stran pravopisného slovníku. Na závěr 30 stran příloh. 65 000 hesel (o 50 % více než Pravidla českého pravopisu 1993). Obsahová stránka bude probrána společně s elektronickou verzí.

Graficky jsou odlišeny výrazy současné (modře) a výrazy sice platné, ale postarší (černě).

CD

Obsahuje takřka kompletní rozsah verze tištěné – rozdíly viz v Připomínkách. Navíc v elektronické verzi je 6 podrobných kapitol (francouzská jména, životnost a neživotnost, přechylování apelativ, oslovení, příjmení, zeměpisná jména), která se do tištěné verze z důvodu rozsahu nevešla.

Instalace

Na rozdíl od dražších – a oprávněně elektronicky chráněných slovníků – tento produkt jenom nainstalujeme a tím je vymalováno. Pro uživatele starších počítačů s malým diskem = zabere 13 MB.

Porovnání rozsahu

Jako nejaktuálnější zdroj češtiny použita Internetová jazyková příručka, kterou na adrese <http://prirucka.ujc.cas.cz/> prezentuje Ústav pro jazyk český České akademie věd o rozsahu 60 000 hesel. Porovnání je, bohužel, pouze jednosměrné, neboť ÚJČ neumožňuje zobrazit posloupnost hesel v jejich databázi obsažených. Po cca 50 dotazech z tištěné verze PČP lze konstatovat, že ÚJČ databáze je v oboru neobvyklých českých slov přeci jen o kousek menší.

Na rozdíl od porovnávání při recenzi dvoujazyčných slovníků, kde se používá 10 posloupností po 10 heslech, zde jsem listováním vybíral slova znějící neobvykle a hledal, zda je ÚJČ databáze obsahuje.

Výhodou slov, která se v ÚJČ najdou, je u substantiv kompletní tabulka 2x 7 pádů v plném znění, u sloves všechny časy, přechodníky a dokonce i verbální substantivum. PČP uvádí jen koncovky významných pádových tvarů.

V tištěném provedení je to jediné možné řešení, nicméně v elektronické verzi by funkce analogická k databázi ÚJČ byla řešitelná, zejména když něco velmi podobného má Lingea Lexicon 5 (dále jen LL5). V angličtině to není tak zřejmé, ale např. modul použitý v němčině by pro česká substantiva šel použít. Jen by se místo 4 řádek ve 2 sloupcích muselo do databáze naplnit 7 řádek x 2.

Slova, která jsou v PČP a ÚJČ je nemělo jsou například: dozer, intersticiální, mízdfít, olbřímí, prorostlina, singularizace. Hned po napsání mi je Word podtrhával jako neznámá, nutno ručně doplnit do slovníku. Jedná se tedy o slova v jazyce veskrze okrajová.

Databáze PČP vznikla v nakladatelství v souvislosti se subdodávkami jazykových produktů (korektorů pravopisu a gramatiky), zejména pro Microsoft, kdy řešitelský tým musel ověřovat pravopis slov, která databáze ÚJČ neobsahuje. Při zařazování slov se však tým – složený zřejmě převážně z mladých lidí – sem tam pustil na tenký led. Mezi spisovné se tak dostal i výraz *wellness* ve smyslu pohybových aktivit. Logickou extrapolací tam asi za chvíli najdeme i *hairstylist* či jiné termíny z hollywoodštiny.

Jako druhý srovnávací zdroj použit Slovník spisovné češtiny (dále jen SSČ) pro školu a veřejnost z nakladatelství Academia. Při tomto srovnání nutno vzít na zřetel, že datum vydání se liší o více než 10 let. V oboru nových slov je PČP v současnosti nejdokonalejší. Další rozdíl je v obsahu hesel. PČP uvádí pouze pravopis + informace o dělení a údaje o tvarech, SSČ uvádí stručné vysvětlující definice. Nemá však informaci o dělení.

Příloha SSČ, kterou PČP nemá: Slovtvorný přehled, tj. předpony a přípony s uvedením příkladů použití a významu. Je to všehovšudy pár stránek, ale občas pomohou.

V oblasti standardní češtiny jsou oba slovníky takřka identické, až na drobné výjimky. PČP jednoznačně vede v oboru slov odborných, např. endotermní, pedologie, racemizace. Autor tak ulehčil práci překladateli, který v minulosti, pokud se dopídlil překladu/významu nějakého silně odborného cizojazyčného termínu, musel následně – pokud byl pečlivý – začít shánět v jednojazyčných českých encyklopediích, jak se daný výraz vlastně správně píše.

Část, za niž si autor zaslouží od překladatele obzvláštní uznání je elektronicky prohledávatelných 130 stránek pravidel pravopisu. Je to v elektronické referenční příručce poprvé v takovémto rozsahu. Zadáním dotazu, např. *přístavek*, na kartě Nalezeno dostaneme klasicky uspořádanou stromovou strukturu (viz Obr. 1), kde všude se dané slovo vyskytuje. Vyhledávací algoritmus umí slovo ohýbat, najde tedy i *přístavku*.

Další částí, kterou v naší profesi oceníme, jsou pravidla pro výslovnost a transkripci cizích jmen, a to nejen v jazycích obvyklých ale i u exotů jako jsou běloruština nebo katalánština.

Uživatelské rozhraní

Bylo vytvořeno speciálně pro tento titul. Má dvě základní podoby: na prohlížení pravopisných pravidel (Obr. 1.) a pravopisného slovníku (Obr. 3.). Ovládací prvky prakticky neexistují, pouze dotazovací okénko, nastavení písma a barevného rámečku (2 barvy). Při psaní do dotazovacího

okna se spojitě s psaním začíná v pravopisném slovníku prohledávat. Jsme-li přepnutí tlačítkem do pravidel pravopisu, dotaz se musí odesílat klávesou ENTER.

Drobné potíže se zadáváním/kopírováním jsou v kapitole Poznámky a připomínky.

Aplikace je natolik jednoduchá, že nemá ani elektronickou nápovědu.

Zobrazení nalezených odpovědí obsahuje jednu nelogičnost. Někdy po zadání slova, které PČP nezná, se zobrazí jako první heslo, které následuje za neznámým řetězcem = zadám *krezba* a jako první dostanu *krezol*. Tento postup používá většina vyhledávacích algoritmů. Zde však nastává i varianta druhá, ilustrovaná příkladem *príták*, kdy na začátek dostávám slovo *prabába*. Je to tedy řetězec předcházející neznámému slovu. Kdy který případ nastane se doposud nepodařilo zjistit.

Poznámky a připomínky

- Následující připomínky se opírají o předchozí recenzi Slovníku českých synonym a antonym (kniha + CD za 390,- Kč) obsluhovaného rozhraním EasyLex 2 (dále jen EL2). Týkají se výhradně stránky uživatelského rozhraní, nikoli databáze.
- Oprava nesprávně zadaného dotazu – když v EL2 zadám nesprávně *krezba*, vnitřní algoritmus automaticky opraví na *kresba*. PČP předpokládá, nevím proč, že budu hledat pouze tvary ke skloňování či časování, ale základní dotaz mám dokonale zvládnut. Zadám-li totiž *krezba*, otevře okno začínající *krezol*. Nezbyvá než se vlastní intuicí dovědět, že to musím zadat jako *kresba*. Tento dotaz je jednoduchý, pokud však nejistota pravopisu postihuje více než 1 písmeno, může správné zadání trvat podstatně déle. A nedovedu si představit, že tento nástroj dostane do ruky cizinec, který sice jakž takž česky dovede, ale chybí mu jazyková intuice rodilého mluvčího. V této podobě je PČP vlastně jen nástrojem na schvalování tvarů, které nezná korektor češtiny v editoru, jež chceme do korektoru přidat.
Ani nejschopnější marketingový pracovník mi nevymluví, že hlavním úkolem PČP je dávat odpovědi o pravopisu slov, jimiž si nejsem jist. Tento úkol je prozatím nesplněn. Respektive elektronická verze se neliší od tištěné, tam také musím hledat, dokud neuhodnu správný pravopis.
- Přenesení výsledku do psaného dokumentu – očekával bych možnosti stejné jako u jiných referenčních zdrojů (encyklopedií, slovníků atd.), tj. vybrat v PČP příslušný řetězec CTRL+C a následně CTRL+V do cílového dokumentu. Nefunguje. Musím jedinež otevřít vedle sebe okno PČP a editoru a hezky opsat. Totéž platí, když se chci podívat do Slovníku synonym Lingea na význam slova z PČP. Nefunkce přenosu kopírováním vůči produktům jiných firem by snad bylo možné pochopit, ale vůči produktu vlastnímu, už je za hranicí chápání.
- Způsob kladení dotazu – nejčastější dotaz bude při psaní elektronického dokumentu napsáním tvaru, o němž se domníváme, že tak má být, a následným zvýrazněním, kopírováním (CTRL+C) a vložením takto formulovaného dotazu do PČP. Pominu přenos nájezdem myši a automatické přebrání ze schránky, jimiž je vybaven EL2; odhadnu počet dotazů do PČP na 10 normostranách českého textu na maximálně 3-4, pak by tyto způsoby přenosu zdržovaly. Čekal bych ale normální možnost, v EL2 běžnou, tj. po CTRL+C mohu klepnout na pruhu otevřených úloh na položku PČP, stisknu CTRL+V, a dotaz je položen.
Ouha, nic takového. Po klepnutí na PČP se jen otevře okno a po CTRL+V se nestane nic. Chci-li zadat, musím pěkně myškou do okna dotazu, zvýraznit předchozí hledané slovo a teprve po těchto 2 úkonech lze vložit dotaz pomocí CTRL+V.
- V italské hudební terminologii se našel šotek: *accelerando* má v tištěné podobě správně význam *zrychleně* (lze potvrdit nahlédnutím do slovníku synonym a antonym), v elektronické verzi se dozvíme (viz Obr. 6) význam *mluveně*.

- Zatímco v tištěné verzi má italská hudební terminologie svoji vlastní přílohu (str. 882), v elektronické verzi jsou tyto termíny zařazeny mezi ostatní slovní zásobu. Chceme-li se dozvědět pravopis daného slova, není to na závadu. Pokud však luštíme křížovku, kde legenda zní: „v hudbě náhle silněji“, tak je elektronická verze nepoužitelná a musíme do tištěné, abychom na příslušné straně zjistili kýžené „crescendo“.
- Příloha Citátová slova a spojení je v elektronické verzi úplně vynechána. Když se do pravopisného slovníku zařadil Slovník zkratk i Antická jména, tak proč Citátová slova nikoli?
- Příloha Zvláštnosti skloňování byla z elektronického vydání také vypuštěna. Trochu logiky to má, je to převážně tabulkový útvar, v němž se nebude příliš hledat. Autor zřejmě předpokládá, že pracujeme doma u stolu a tištěnou verzi máme na dosah ruky. Toto byla pravda před 10 lety. Dnes se velmi často vydáváme mimo kancelář či domov jenom s notebookem. Solidní elektronické referenční zdroje by měly být v elektronickém tvaru kompletní.

Závěr

Rozsahem a zapracováním nejnovějších pravidel podchycujících vývoj češtiny si PČP v tištěné formě zaslouží, aby je každý profesionální překladatel měl v knihovně. Ve srovnání s jinými obdobnými publikacemi (viz kapitola o SSC) vede zejména na poli odborné terminologie.

Když rozdělíme elektronickou verzi na databázi a uživatelské rozhraní, tak databáze, stejně jako u tištěné verze, má jedničku s hvězdičkou. Uživatelské rozhraní je – z pohledu profesionálního překladatele, používajícího CAT SW + editory vybavené přinejmenším základním korektorem – velmi diplomaticky řečeno zanedbané.

Vedoucí tohoto SW projektu měl asi na mysli odlišnou cílovou skupinu – školáky a učitele, kteří metodou *kdo hledá, najde* a rychlostí 30 znaků za minutu datlují své texty. Ano, ti než slovo napíší, tak si v PČP otevřeném vedle editoru budou zápisem z klávesnice kontrolovat pravopis. Pro všechny ostatní uživatele PC v roli inteligentního psacího stroje to je ale jinak. Maximální rychlostí napíší větu, podívají se na slova podtržená červenou vlnovkou, opraví zřejmé překlepy, a u zbývajících podtržených začnou řešit. A přesně v tomto okamžiku pracovního postupu má PČP všechny výše uvedené nečnosti.

Upřímně řečeno, rozhodnutí pracně vyvíjet nové SW rozhraní pro tuto databázi nechápu. EL2 stačilo doplnit o dobře provedený fulltext a bylo hotovo. Žádné 2 odlišné vzhledy, žádné průšvihy s obousměrným kopírováním, žádné chybějící korekce na vstupu.

Doufejme, že ediční řada Správně česky se v brzké době dočká dalších titulů, zejména by jí slušel slovník cizích slov nebo obsáhlejší definiční slovník ve stylu osmidílného Slovníku spisovného jazyka českého z nakladatelství Academia, který – ač již kopuletitý – je dosud tou poslední záchranou při hledání významu nějakého obskurního českého slova. V současnosti, pokud v PČP narazíme na slovo, jehož význam neznáme, tak můžeme opsat do dotazu Slovníku synonym, který však logicky některá slova nezná (gumit, gyros). Pak už zbývá jen sáhnout po konkurenci = Slovníku cizích slov/Etymologickém slovníku/Technickém slovníku z nakladatelství LEDA.

Výrobce/poskytl: LINGEA s.r.o., Palackého 35, Brno, www.lingea.cz
tel.: 541 233 160, mail: info@lingea.cz,

Cena včetně DPH: 490,- Kč.

The screenshot shows the LINGEA application interface. At the top, the word "LINGEA" is displayed in a large, white, serif font on a green background. Below it is a search bar containing the word "přístavek" and several navigation icons (back, forward, search, etc.). The main content area is divided into two columns: "Obsah" (Table of Contents) on the left and "Nalezeno" (Found) on the right. The "Obsah" column lists various grammatical topics, with "Volně připojené větné členy" highlighted in green. The "Nalezeno" column displays the detailed rule for "Volně připojené větné členy", including a definition, a list of elements that require a comma, and an example sentence.

12.1.2.3 Volně připojené větné členy
 Čárku píšeme, pokud chceme oddělit větné členy či jiné připojené nebo do věty vložené (v mluvené řeči bývají z vyznačeny intonací a pauzami).

A. Čárkou se odděluje

1. volné přístavkové spojení
2. osamostatněná část výpovědi
3. oslovení
4. volný přívlastek
5. volný doplněk
6. citoslovce

1) výraz, který tvoří s předcházejícím členem **volné přístav** Přístavkovou skupinou rozumíme spojení dvou, někdy ví ve větě stejnou syntaktickou funkci, přičemž jednotlivé č prostě přiřazeny, nebo je přístavkový vztah vyjádřen sp Rozdíl mezi větnými členy ve vztahu souřadnosti (tj. me: větným členem) a mezi členy přístavkového spojení je v členy v prvním případě pojmenovávají různou skutečnos případě pojmenovávají skutečnost stejnou – je mezi nimi totožnosti.

Všichni, účastníci i pořadatelé, se zúčastnili velkolepého ra rautu se zúčastnili účastníci i pořadatelé, úhrnně byli ozi všichni)

Všichni účastníci i pořadatelé se zúčastnili velkolepého rau větný člen; výraz všichni se vztahuje ke slovu účastníci . přívlastku shodného)

Podrobněji o **přístavku** viz kapitola [12.1.2.4 Přístavek](#).

Obr. 1.: Okno aplikace v režimu prohlížení pravidel českého pravopisu

bio-graf, ~a m.; 1. mn. ~ové; **biografka**, -y ž.; 2. mn. -fek
bio-graf-ic-ký příd.; mn. -čti
bio-grafie, -e ž.
bio-chemic-ký příd.; mn. -čti
bio-chemie, ~e ž.; 2. mn. -ii
bio-chemik, ~a m.; 1. mn. -ci, -kově; 6. mn. -cích; **biochemička**, -y ž.; 2. mn. -ček; přívl. -ččin
bio-in-že-ní, -ní příd.
bio-zahnízdovaná, -í stf.
bio-přechýlená podoba **katalysátor**, ~u m.; 6. j. ~u
bio-log, ~a m.; 1. mn. ~ové; 6. mn. -zích; **bioložka**, -y ž.; 2. mn. -žek
bio-lo-gic-ko-e-ko-lo-gic-ký příd. (biologický a ekologický, např. vědní obor)
bio-lo-gic-ko-geo-graf-ic-ký příd. (biologický a geografický, např. stanice)
bio-lo-gic-ko-chemic-ký příd. (biologický a chemický, např. konzervanty)
bio-lo-gic-ko-re-pro-dukč-ní příd. (biologický a reprodukční, např. funkce rodiny)
bio-lo-gic-ký příd.; mn. -čti
bio-lo-gie, -e ž.
bio-ma-sa, -y ž.
bio-me-di-cí-na [-dy-], -y ž.
bio-me-di-cín-ský [-dy-] příd.; mn. -nšti
bio-me-cha-nic-ký [-ny-] příd.
bio-me-cha-ni-ka [-ny-], -y ž.
bio-me-te-o-ro-lo-gic-ký příd.; mn. -čti
bio-me-te-o-ro-lo-gie, -e ž.; 2. mn. -ii
bio-nic-ký [-ny-] příd.; mn. -čti
bio-ni-ka [-ny-], -y ž.
bio-plaz-ma i **bioplasma**, -y ž.; 2. mn. -zem i -sem
bio-plaz-ma-tic-ký [-ty-] i **bioplasmatický** příd.
bio-plyn, ~u m.; 6. j. ~u
bio-ply-no-vý příd.
bio-po-ly-mer, ~u m.; 6. j. ~u
bi-op-sie, -e ž.; 2. mn. -ii
bi-op-tic-ký [-ty-] příd.
bio-ryt-mus, -mu m.; 6. j. -mu; 1., 4., 7. mn. -my
bio-sfé-ra, -y ž.
bio-syn-té-za i **biosynthesa**, -y ž.
bio-tech-nic-ký [-ny-] příd.; mn. -čti
bio-tech-ni-ka [-ny-], -y ž.
bio-tech-no-lo-gic-ký příd.; mn. -čti
bio-tech-no-lo-gie, -e ž.
bio-tic-ký [-ty-] příd.; mn. -čti
bio-tin [-ty-, -tý-], ~u m.; 6. j. ~u
bio-tit [-ty-], ~u m.; 6. j. ~u
bio-top, ~u m.; 6. j. ~u; 1., 4., 7. mn. ~y
bio-ty-p, ~u m.; 6. j. ~u; 1., 4., 7. mn. ~y
bio-ze-mě-děl-ství, -í stf.

bio vs. dia

Pro zápis výrobků *bio* zatím neexistuje jasné pravidlo. V úzu převládá zápis dohromady u jednoslovných názvů: *biopotraviny*, *biohovězí*, ale má-li název více částí, *bio* se chová jako nesklonné adjektivum a píše se zvlášť – vztahuje se k celému názvu: *bio kukuřičné lupínky*, *bio rajský protlak*. Naproti tomu *dia* se v češtině ustálilo jako nesklonné adjektivum a píše se pouze zvlášť: *dia potraviny*, *dia čokoláda*, *dia zeleninové saláty*.

bi-pe-dí [-dy-], -e ž.; 2. mn. -ii

poučení o zajímavých jazykových problémech

Bir-git, ~y ž. i ž. neskl. i **Birgita**, -y ž.

Bir-ming-ham [bérmingem], ~u m.; 6. j. ~u; **bir-ming-hamský** příd.; mn. -mšti

Bi-ro-bid-žan, ~u m.; 6. j. ~u; **bi-ro-bid-žanský** příd.; mn. -nšti

bi-fic, ~e m.; 1. mn. ~i, ~ové

biř-mo-va-cí příd.

biř-mo-vá-ní, -í stf.

biř-mo-vat ned.; 1. j. -uji, -uju; 3. mn. -ují, -ujou; rozk. -uj; přech. přít. -uje

bi-se-xu-ál, ~a m.; 1. mn. ~ové; 4., 7. mn. ~y;

bi-se rozlišující 2. mn. -lek

bi-se poznámka

Bi-ka-j-ský příd.

bi-kup, ~a m.; 1. mn. ~ové; 4., 7. mn. ~y (církevní hodnostář)

bi-kup, ~a m.; 4. j. -p, -pa; 6. j. ~u; 1., 4., 7. mn. ~y (u drůbeže)

bi-kup-ství, -í stf.

bi-kvit, ~u m.; 6. j. ~u

Bi-ssau s rozlišující **bi-ssauský** příd.; mn. -šti

bi-sta-bí poznámka

bi-stro, -a stf.; 6. j. ~u; 2. mn. -ster

Biš-kek, ~u m.; 6. j. ~u; **biš-kecký** příd.; mn. -čti

bit, ~u m.; 6. j. ~u (zn. b)

bít ned.; 1. j. bijí, biju; 3. mn. bijí, bijou; rozk. bij; čin. bíl; přech. přít. bije; podst. bití (tlouci); rozl. od být

bi-tev-ní příd.

bi-tev-ník, ~u m.; 6. j. ~u; 6. mn. -cích

bi-tí, -í stf. (výprask)

bit-ka, -y ž.; 2. mn. -tek

bit-ma-pa, -y ž.

bi-tter [bitr], ~u m.; 6. j. ~u

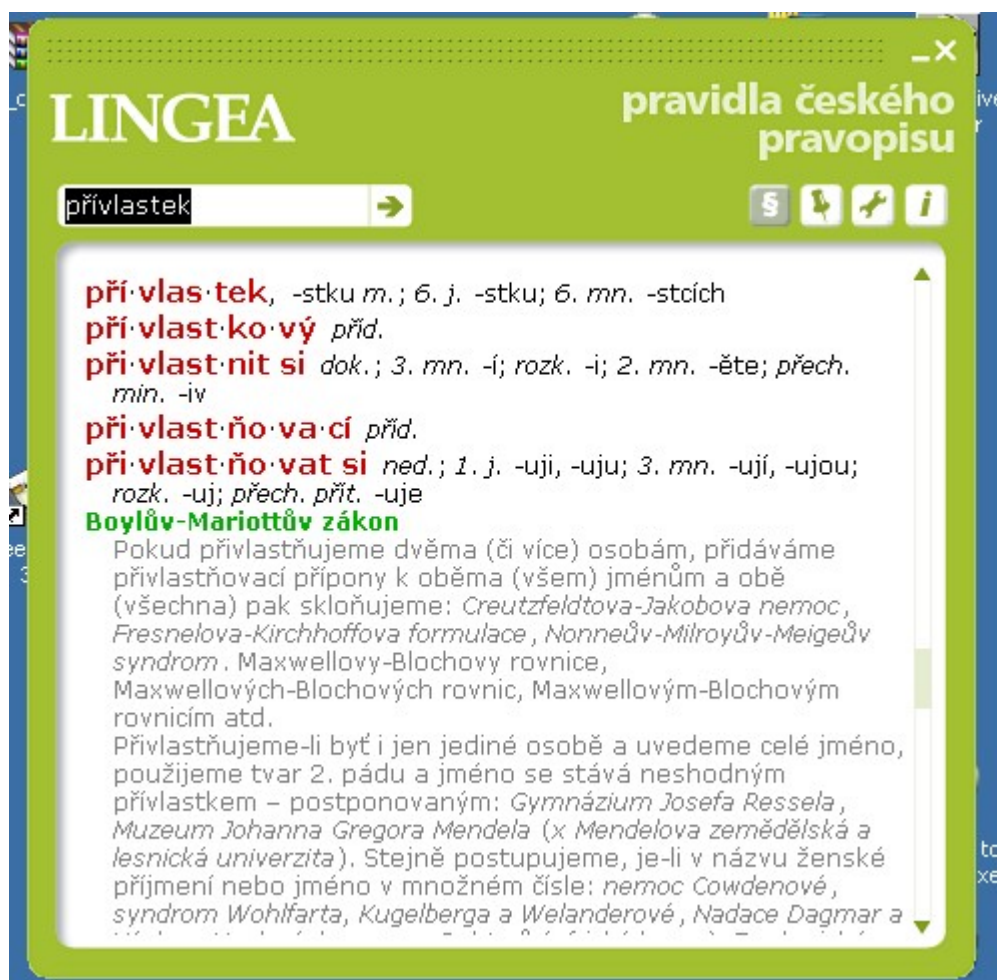
bi-tu-men, ~u m. (příklady na velká písmena)

bi-tu-men-ní příd.

bi-tu-me-no-vý příd.

bi-t-va, -y ž.; 2. mn. -tev; bitva na Bílé hoře (bělohorská bitva), bitva tří císařů, bitva u Lipan, ale Bitva u Lipan (název obrazu L. Marolda)

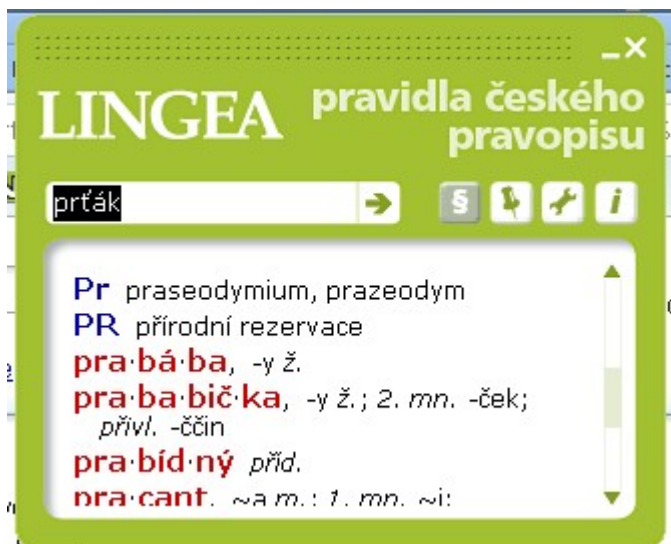
Obr. 2.: Snímek ukázkové stránky knihy; na šedých bublinách upozornění na zvláštnosti

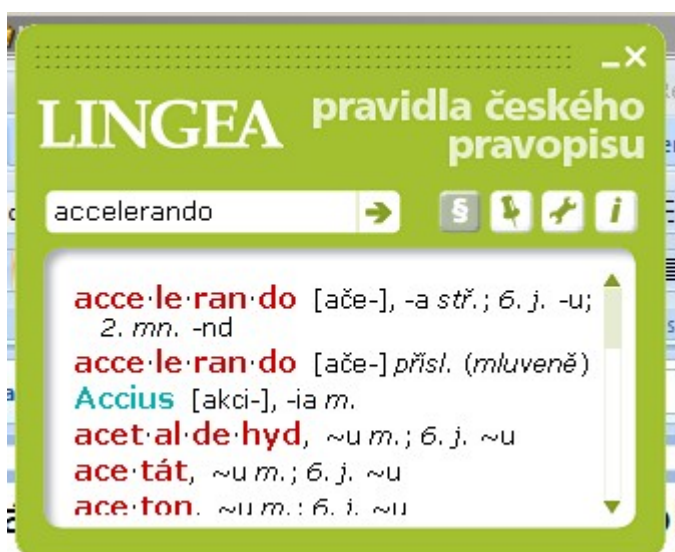
Obr. 3.: Okno aplikace v režimu prohlížení pravopisného slovníku. Boylův-Mariottův zákon je ukázka poučky o zajímavých jazykových problémech

Obr. 4.: Příklad, kdy první nalezené heslo je ZA neznámým řetězcem

Obr. 5.: Příklad, kdy první nalezené heslo je PŘED neznámým řetězcem

Obr. 6.:

Tiskový šotek - nesprávný popis hesla, správně má být "zrychleně"